
RAPPORT
Arkeologisk förundersökning/schaktkontroll

Gammelstad, Västervägen 11B
Gammelstaden 1:78
RAÄ 330, Nederluleå sn
Norrbottens län, Västerbotten

RAPPORT

Arkeologisk förundersökning/schaktkontroll

Norrbottens län
Västerbotten
Nederluleå sn
RAÅ 330

Innehållsförteckning

Tekniska uppgifter	1
Sammanfattande inledning	2
Syfte och målsättning	2
Topografi och naturlandskap	2
Historik och fornlämningsmiljö	2
Tidigare undersökningar	2
Arbetsbeskrivning och resultat	3
Kommentar	3
Litteratur och referenser	3
Bilagor	

Tekniska uppgifter

Län: Norrbotten
Landskap: Västerbotten
Kommun: Luleå
Socken: Nederluleå
Fornlämning: Raå 330 - område med kulturlager och befintlig bebyggelse
Fastighet: Gammelstaden 1:78
Ek. karta: 24L 9h Gammelstaden (241 97)

Länsstyrelsens (beslut) dnr: 431-9332-04
Nbm dnr: 430-2004

Uppdragsgivare: Lars Eriksson
Finansiär: inom statligt anslag
Typ av uppdrag: förundersökning/schaktkontroll

Fältarbetsledare: Åsa Lindgren
Fältpersonal: Åsa Lindgren

Fältarbetstid: 1h x 1 person, 2005-07-20
Rapporttid: 4h

Koordinater: (rikets nät) Bostadshusets NO hörn: x7297064 y1786027 ± 6.0m (User Grid WGS 84)
Höjd över havet: 5-10 m
Undersökt yta: ca 2 m²

Fynd: -
Foto: -
Analyser: -
Datering: -

Dokumentationsmaterial: Samtliga originalhandlingar (anteckningar) förvaras i Norrbottens museums arkiv.

Sammanfattande inledning

Norrbottens museum utförde 2005-07-20 en arkeologisk förundersökning vid Västervägen 11B (Gammelstaden 1:78) inom Raä 330, Nederluleå socken. Arbetet utfördes på begäran av Lars Eriksson, efter beslut av Länsstyrelsen i Norrbottens län (Lst dnr 431-9332-04).

Undersökningen föranleddes av ett planerat garagebygge och utfördes av Åsa Lindgren, Norrbottens museum, i form av en schaktkontroll.

Inget av antikvariskt intresse påträffades varför det inte föreligger några hinder för det planerade arbetet.

Syfte och målsättning

Syftet med förundersökningen var att fastställa förekomsten och begränsningen av eventuella kulturlager samt behovet av och kostnaden för en slutundersökning. Undersökningen var också ett led i den långsiktiga kunskapsuppbyggnaden med sikte på att kartlägga Gammelstads ålder, tidigaste utveckling och utbredning. Detta, samt att få bättre kunskap om medeltida gårdar, handeln och områdets kontaktnät, är något som efterfrågas i *Arkeologi i Norrbotten - en forskningsöversikt*.

Topografi och naturlandskap

Undersökningsområdet är beläget ca 180 m NNV om kyrkan i Gammelstads kyrkby inom Raä 330 (se bilaga 1). Fornlämningsområdet är beläget på en mindre moränrygg mellan Lule älv, som flyter söder om kyrkbyn, och en äldre uppgrundad vik i nordost. Området är omgivet av flacka åkermarker, allmänningar och nyare bebyggelse. Nivån över havet uppgår idag till mellan 5 och 20 meter och aktuellt undersökningsområde ligger ca 8-9 m ö h.

Historik och fornlämningssmiljö

Raä 330 har beteckningen ”område med kulturlager och befintlig bebyggelse”. Sannolikt har bebyggelsen i Gammelstads kyrkby sina rötter i medeltid. År 1339 omtalas att ett kapell finns i Luleå och 1374 har detta kapell blivit sockenkyrka med egen församling (Nordberg 1965:50ff). Platsen för kapellet är okänd, men att det låg i Gammelstad är rimligt att anta, vilket innebär att vi kan räkna med bebyggelse här vid den tiden.

Stenkyrkan som ersatte det tidigare kapellet började byggas under slutet av 1400-talet. Vid den tiden var detta den största kyrkan och tillika största stenbyggnaden norr om Uppsala, vilket vittnar om platsens betydelse.

Gammelstad har haft sin främsta betydelse som mötesplats. Som en in- och utförselpport för människor och varor. Under den intensiva delen av inlemmandet av Norrbotten i riket låg Gammelstad strategiskt placerat. Tillsammans med bl a G:a kyrkbyn i Piteå och Torneå utgjorde Gammelstad en språngbräda för mission och handel inåt landet. De fiskala funktionerna som centralmakten började utöva under medeltid behövde också en plats att utgå ifrån. Även de territoriella anspråken som kungariket Sverige börjar hävda i norr krävde en fast bebyggelse. Detta, kyrkplikten och de långa avstånden är de faktorer som bidragit till bebyggelsens expansion.

Vid tiden för stenkyrkans anläggande var området en del av en ö och Gammelstadsviken en havsvik, som nådde fram till utkanten av dagens kyrkby. När Gammelstad fick stadsrättigheter lagfästa år 1621 var viken fortfarande segelbar. Redan 1649 hade dock landhöjningen gjort att hamnen inte gick att använda. Detta medförde att staden Luleå flyttades till sitt nuvarande läge vid kusten.

Tidigare undersökningar

Gammelstads kyrkby räknas som fast forn lämning och inom området har ett flertal arkeologiska undersökningar företagits under årens lopp. I närheten av aktuellt undersökningsområde har kulturlager och anläggningar påträffats vid tidigare undersökningar (se bilaga 2). Vid förundersökningar inför uppsättande av belysningsstolpar 2000 grävdes ett schakt vid Bagargränd, ca 20 m S om aktuellt undersökningsområde. Jordlagren var kraftigt omrörda och inga konstruktioner eller orörda kulturlager kunde ses, men bl.a påträffades delar av kritpipor och fajans (Fossum 2000). Vid en schaktkontroll år 2000, mellan kyrkstuaga 497 och 498, 5 m S om det nu aktuella östra schaktet i undersökningsområdet påträffades endast matjord och tegel (Lindgren 2000). Vid en schaktkontroll med anledning av ledningsbrott i korsningen Västervägen/Rutviksvägen ca 30 m Ö om det nu aktuella undersökningsområdet påträffades i befintlig väggkropp endast recenta kulturlager med tegelkross, sot och kol (Jakobsson 2004). Vid en tidigare undersökning år 1994 på ungefär samma plats vid korsningen Västervägen/Rutviksvägen, påträffades emellertid resterna av ett trägol, samt resterna av ett 0,4 m tjockt kulturlager med inslag av bl.a. tegel, fynd av keramikskärvor av rödgods (BII:4), fajans, ett mynt, obrända ben och grönt glas. Fyndmaterialet pekade på 1600-1800-tal (Wallander 1994). Inget fyndmaterial påträffades vid den nu aktuella förundersökningen beroende på att vi aldrig kom ned till en nivå med orörda marklager (se arbetsbeskrivning), varför inga jämförelser egentligen kan göras med tidigare undersökningar.

Arbetsbeskrivning och resultat

Förundersökningen utfördes enligt Länsstyrelsens beslut som en schaktkontroll. Ett sökschakt grävdes med maskin till ca 0,3 m djup i fyllnadsmassor som redan vid okulärbesiktning uppenbart var påförda.

Fyllnadsmassorna lades dit i samband med byggnationen av bostadshuset på 1970-talet, och har de har en tjocklek på 0,5 - 1,5 m (tjockast i N). Eftersom garaget ska byggas på dessa fyllnadsmassor, och man endast planerar att gå ner 0,2 - 0,3 m för garagets grund fanns inga antikvariska hinder för det planerade arbetet. Inga fynd påträffades i fyllnadsmassorna.

Kommentar

Inför kommande undersökningar är det viktigt att komma ihåg att även där omfattande schaktningsarbeten har ägt rum tidigare kan intakta kulturlager och anläggningar påträffas. Därför är det av stor vikt att samtliga markingrepp inom fornlämningsområdet bevakas av arkeolog.

Det kan mycket väl finnas orörda lämningar under de påförda schaktmassorna, vilket innebär att en djupare grävning hade kunnat ge ett annat resultat. Ett sådant arbetsföretag hade dock inte varit ekonomiskt försvarbart i det här fallet.

Luleå 2005-11-23

Olof Östlund
Arkeolog

Litteratur och referenser:

Arkeologi i Norrbotten. En forskningsöversikt. Länsstyrelsen i Norrbottens län Rapportserie Nr 14/1998.

Fossum, B. 2000. *Rapport. Arkeologisk förundersökning inför uppsättande av belyningsstolpar. Raä 330, Gammelstads kyrkby, Nederluleå sockan, Norrbottens län, Västerbotten*. Dnr 2000/0432, Norrbottens museum, Luleå.

Jakobsson, A. 2004. *Rapport. Arkeologisk förundersökning/schaktkontroll. Korsningen Rutviksvägen/Västervägen, Raä 330, Nederluleå sn, Norrbottens län, Västerbotten*. Dnr 639-2004, Norrbottens museum, Luleå.

Lindgren, Å. 2000. *Rapport. Arkeologisk förundersökning/schaktkontroll. Kyrkstuga 497-498. Västervägen, Gammelstads kyrkby, Raä 330, Medeltida kulturlager, Nederluleå socken. Norrbottens län*. Dnr 2000/0681 Norrbottens museum, Luleå.

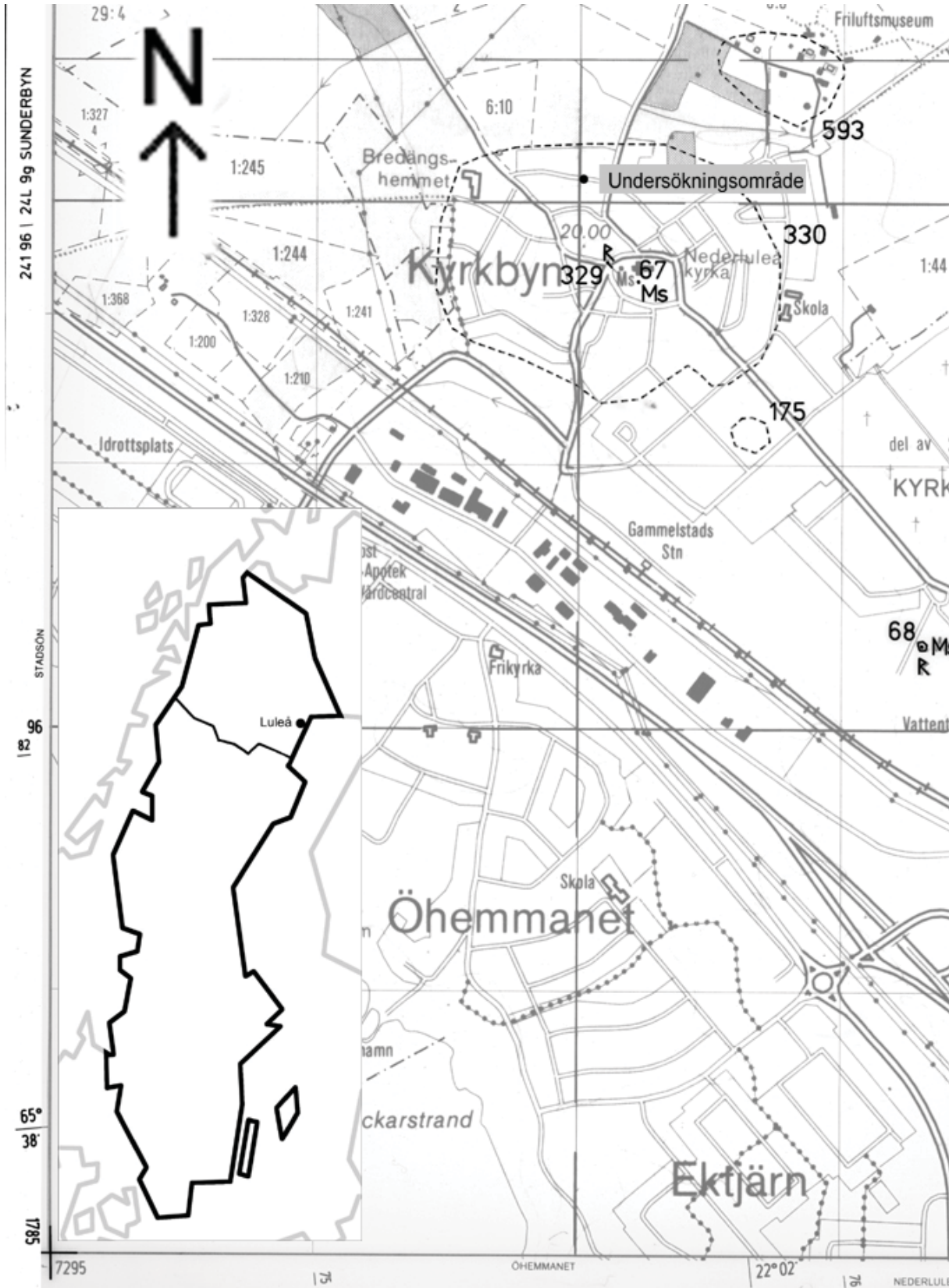
Nordberg, A. 1965. *En gammal norrbottensbygd. Anteckningar till Luleå sockens historia*. Luleå 1965.

Wallander, H. 1994. *Rapport. Arkeologisk förundersökning. Raä 330, Gammelstaden 1:55, Nederluleå socken, Västerbotten, Norrbotten*. Dnr 1870/94. Norrbottens museum, Luleå.

Wallerström, T. 1995. *Norrbotten, Sverige och medeltiden*. Del 1 och 2. Lund Studies in Medieval Archaeology, 15:1 och 2.

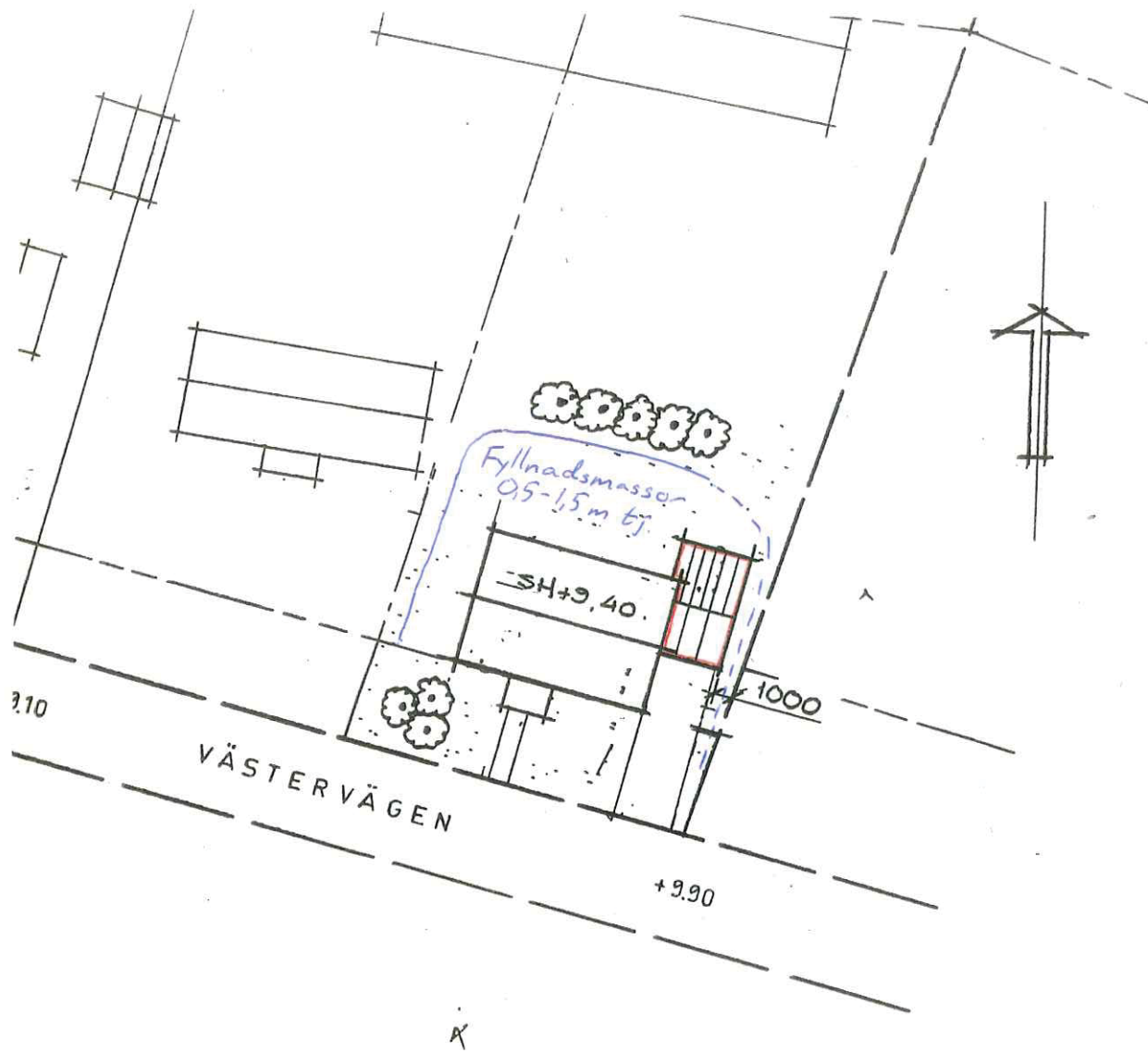
Bilagor

1. Utsnitt, Ekonomisk karta 24L 9h Gammelstaden, skala 1:10 000
2. Översiktskarta skala 1:1000 (Tidigare undersökningar).
3. Översiktsplan skala 1:400 (Aktuell undersökning)

- - Blått markerar tidigare undersökningar som nämns i rapporttexten
- - Rött markerar undersökningsområdet (Plats för garage)

0 25 50m (Skala 1:400)

 - Undersökningsområde (Plats för garage)